משנה · אחרונים · יכין · סדר נשים

יכין סוטה

רבי ישראל ליפשיץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יכין סוטה

רבי ישראל ליפשיץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יכין-סוטה/

הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 10
סעיף א 10
סעיף ב 10
סעיף ג 10
סעיף ד 10
סעיף ה 10
סעיף ו 10
סעיף ז 10
סעיף ח 11
סעיף ט 11
סעיף י 11
סעיף יא 11
סעיף יב 11
סעיף יג 11
סעיף יד 11
סעיף טו 11
סעיף טז 12
סעיף יז 12
סעיף יח 12
סעיף יט 12
סעיף כ 12
סעיף כא 12
סעיף כב 12
סעיף כג 12
סעיף כד 12
סעיף כה 13
סעיף כו 13
סעיף כז 13
סעיף כח 13
סעיף כט 13
סעיף ל 13
סעיף לא 13
סעיף לב 14
סעיף לג 14
סעיף לד 14
סעיף לה 14
סעיף לו 14
סעיף לז 14
סעיף לח 14
סעיף לט 14
סעיף מ 14
סעיף מא 15
סעיף מב 15
סעיף מג 15
סעיף מד 15
סעיף מה 15
סעיף מו 15
סעיף מז 15
סעיף מח 15
סעיף מט 15
סעיף נ 16
סעיף נא 16
סעיף נב 16
סעיף נג 16
סעיף נד 16
סעיף נה 16
פרק ב 17
סעיף א 17
סעיף ב 17
סעיף ג 17
סעיף ד 17
סעיף ה 17

סעיף ו 18
סעיף ז 18
סעיף ח 18
סעיף ט 18
סעיף י 18
סעיף יא 18
סעיף יב 18
סעיף יג 18
סעיף יד 19
סעיף טו 19
סעיף טז 19
סעיף יז 19
סעיף יח 19
סעיף יט 19
סעיף כ 19
סעיף כא 19
סעיף כב 19
סעיף כג 19
סעיף כד 20
סעיף כה 20
סעיף כו 20
סעיף כז 20
סעיף כח 20
סעיף כט 20
סעיף ל 20
סעיף לא 20
סעיף לב 20
סעיף לג 21
סעיף לד 21
סעיף לה 21
פרק ג 21
סעיף א 21
סעיף ב 21
סעיף ג 21
סעיף ד 21
סעיף ה 21
סעיף ו 21
סעיף ז 22
סעיף ח 22
סעיף ט 22
סעיף י 22
סעיף יא 22
סעיף יב 22
סעיף יג 22
סעיף יד 22
סעיף טו 23
סעיף טז 23
סעיף יז 23
סעיף יח 23
סעיף יט 23
סעיף כ 23
סעיף כא 23
סעיף כב 24
סעיף כג 24
סעיף כד 24
סעיף כה 24
סעיף כו 24
סעיף כז 24
סעיף כח 24
סעיף כט 25
סעיף ל 25
סעיף לא 25
סעיף לב 25
סעיף לג 25

סעיף לד 25
סעיף לה 25
סעיף לו 25
סעיף לז 25
סעיף לח 26
סעיף לט 26
סעיף מ 26
סעיף מא 26
סעיף מב 26
סעיף מג 26
סעיף מד 26
סעיף מה 26
סעיף מו 26
סעיף מז 27
פרק ד 27
סעיף א 27
סעיף ב 27
סעיף ג 27
סעיף ד 27
סעיף ה 27
סעיף ו 27
סעיף ז 27
סעיף ח 28
סעיף ט 28
סעיף י 28
סעיף יא 28
סעיף יב 28
סעיף יג 28
סעיף יד 28
סעיף טו 28
סעיף טז 29
סעיף יז 29
סעיף יח 29
סעיף יט 29
סעיף כ 29
סעיף כא 29
סעיף כב 29
סעיף כג 29
פרק ה 30
סעיף א 30
סעיף ב 30
סעיף ג 30
סעיף ד 30
סעיף ה 30
סעיף ו 30
סעיף ז 30
סעיף ח 31
סעיף ט 31
סעיף י 31
סעיף יא 31
סעיף יב 31
סעיף יג 31
סעיף יד 31
סעיף טו 32
סעיף טז 32
סעיף יז 32
סעיף יח 32
סעיף יט 32
סעיף כ 32
סעיף כא 33
סעיף כב 33
פרק ו 33
סעיף א 33
סעיף ב 33

סעיף ג 33
סעיף ד 33
סעיף ה 33
סעיף ו 34
סעיף ז 34
סעיף ח 34
סעיף ט 34
סעיף י 34
סעיף יא 34
סעיף יב 34
סעיף יג 34
סעיף יד 35
סעיף טו 35
סעיף טז 35
סעיף יז 35
סעיף יח 35
סעיף יט 35
סעיף כ 35
סעיף כא 36
פרק ז 36
סעיף א 36
סעיף ב 36
סעיף ג 36
סעיף ד 36
סעיף ה 36
סעיף ו 36
סעיף ז 36
סעיף ח 37
סעיף ט 37
סעיף י 37
סעיף יא 37
סעיף יב 37
סעיף יג 37
סעיף יד 37
סעיף טו 37
סעיף טז 37
סעיף יז 38
סעיף יח 38
סעיף יט 38
סעיף כ 38
סעיף כא 38
סעיף כב 38
סעיף כג 39
סעיף כד 39
סעיף כה 39
סעיף כו 39
סעיף כז 39
סעיף כח 39
סעיף כט 39
סעיף ל 39
סעיף לא 39
סעיף לב 40
סעיף לג 40
סעיף לד 40
סעיף לה 40
סעיף לו 40
סעיף לז 40
סעיף לח 40
סעיף לט 40
סעיף מ 41
סעיף מא 41
סעיף מב 41
סעיף מג 41
סעיף מד 41

סעיף מה 41
סעיף מו 41
סעיף מז 41
סעיף מח 41
סעיף מט 42
סעיף נ 42
סעיף נא 42
סעיף נב 42
סעיף נג 42
סעיף נד 42
סעיף נה 42
סעיף נו 43
סעיף נז 43
סעיף נח 43
סעיף נט 43
סעיף ס 43
סעיף סא 43
פרק ח 44
סעיף א 44
סעיף ב 44
סעיף ג 44
סעיף ד 44
סעיף ה 44
סעיף ו 44
סעיף ז 45
סעיף ח 45
סעיף ט 45
סעיף י 45
סעיף יא 45
סעיף יב 45
סעיף יג 45
סעיף יד 45
סעיף טו 45
סעיף טז 46
סעיף יז 46
סעיף יח 46
סעיף יט 46
סעיף כ 46
סעיף כא 46
סעיף כב 46
סעיף כג 46
סעיף כד 46
סעיף כה 47
סעיף כו 47
סעיף כז 47
סעיף כח 47
סעיף כט 47
סעיף ל 47
סעיף לא 47
סעיף לב 47
סעיף לג 47
סעיף לד 48
סעיף לה 48
סעיף לו 48
סעיף לז 48
סעיף לח 48
סעיף לט 48
סעיף מ 48
סעיף מא 48
סעיף מב 48
סעיף מג 48
סעיף מד 49
סעיף מה 49
סעיף מו 49

סעיף מז 49
סעיף מח 49
סעיף מט 49
סעיף נ 49
סעיף נא 49
סעיף נב 50
פרק ט 50
סעיף א 50
סעיף ב 50
סעיף ג 50
סעיף ד 50
סעיף ה 50
סעיף ו 50
סעיף ז 51
סעיף ח 51
סעיף ט 51
סעיף י 51
סעיף יא 51
סעיף יב 51
סעיף יג 52
סעיף יד 52
סעיף טו 52
סעיף טז 52
סעיף יז 52
סעיף יח 52
סעיף יט 52
סעיף כ 52
סעיף כא 52
סעיף כב 53
סעיף כג 53
סעיף כד 53
סעיף כה 53
סעיף כו 53
סעיף כז 53
סעיף כח 53
סעיף כט 53
סעיף ל 54
סעיף לא 54
סעיף לב 54
סעיף לג 54
סעיף לד 54
סעיף לה 54
סעיף לו 55
סעיף לז 55
סעיף לח 55
סעיף לט 55
סעיף מ 55
סעיף מא 55
סעיף מב 55
סעיף מג 56
סעיף מד 56
סעיף מה 56
סעיף מו 56
סעיף מז 56
סעיף מח 56
סעיף מט 56
סעיף נ 56
סעיף נא 57
סעיף נב 57
סעיף נג 57
סעיף נד 57
סעיף נה 57
סעיף נו 57
סעיף נז 57

סעיף נח 58
סעיף נט 58
סעיף ס 58
סעיף סא 58
סעיף סב 58
סעיף סג 58
סעיף סד 58
סעיף סה 58
סעיף סו 59
סעיף סז 59
סעיף סח 59
סעיף סט 59
סעיף ע 59
סעיף עא 59
סעיף עב 60
סעיף עג 60
סעיף עד 60
סעיף עה 60
סעיף עו 60
סעיף עז 60
סעיף עח 60
סעיף עט 60
סעיף פ 61
סעיף פא 61
סעיף פב 61
סעיף פג 61
סעיף פד 61
סעיף פה 62
סעיף פו 62
סעיף פז 62
סעיף פח 62
סעיף פט 62
סעיף צ 62
סעיף צא 62
סעיף צב 63
סעיף צג 63
סעיף צד 63
סעיף צה 63
סעיף צו 63
סעיף צז 63
סעיף צח 63
סעיף צט 63
סעיף ק 64
סעיף קא 64
סעיף קב 64
סעיף קג 64
סעיף קד 64
סעיף קה 64
סעיף קו 64
סעיף קז 64
סעיף קח 64
סעיף קט 65
סעיף קי 65
סעיף קיא 65
סעיף קיב 65

פרק א

סעיף א
המקנא לאשתו

ר"ל שהתרה בה שלא תסתיר את עצמה עם איש ידוע:

סעיף ב
רבי אליעזר אומר מקנא לה על פי שנים

דס"ל דאם לא התרה בה בפני ב' עדים. לא נאסרה עליו אם נסתרה אחר התראתו. גם לא יכול להשקותה מים המרים:

סעיף ג
או על פי עצמו

שכשעד א' או הבעל עצמו מעיד שנסתרה, משקה לה:

סעיף ד
ומשקה על פי שנים

וכן הלכה. וקיי"ל דבזה"ז אפילו בינו לבינה לא יאמר לה שלא תסתתר, דשמא הלכה כר"י בר"י דאפילו בינו לבינה מהני, וכשתסתתר אח"כ תאסר עליו לעולם, מדאין אפשר שתשתה בזה"ז:

סעיף ה
אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני ודברה עמו

אף שעל הדיבור הזהירה, וכ"ש בנסתרה שלא הזהירה על הסתירה:

סעיף ו
ומותרת לאכול בתרומה

חסורי מחסרא וה"ק, אל תדברי, ודברה או נסתרה, או שאמר לה אל תסתרי, ודברה שלא בסתר, מותרת לבעלה ולתרומה וליבם:

סעיף ז
ושהתה עמו כדי טומאה

ר"ל אבל באמר אל תסתרי ונסתרה כדי לצלות ביצת תרנגולת באש בינוני:

סעיף ח
חולצת ולא מתיבמת

ר"ל אסורה לבעלה ולתרומה קודם שישקנה. ואם מת בעלה קודם שישקנה, חולצת ולא מתיבמת:

סעיף ט
ואלו אסורות מלאכול בתרומה

לעולם, ואפילו היא בת כהן:

סעיף י
האומרת

קודם ששתתה, ואחר קנוי וסתירה:

סעיף יא
ושבאו עדים שהיא טמאה

אחר קנוי וסתירה ואפילו מעיד כן רק ע"א, ואפילו שתתה מקודם ולא בדקוה מים. דאין המים בודקין כשיש עד טומאה:

סעיף יב
ושבעלה בא עליה בדרך

דאז שוב אין המים בודקין אותה, מדבעל באיסור:

סעיף יג
מוליכה לבית דין שבאותו מקום

מקום דירתן:

סעיף יד
ומוסרין לו שני תלמידי חכמים

שיודעין להתרות בו כשירצה לבעלה וצריך ב' אע"ג דלהתרות בחד סגי. אלא כדי שיעידו שנתיחד עמה ובעלה ולא ישקנה כלעיל. א"נ כיון שנוסעין יחד בשדה צריכין ג' משום יחוד [כאה"ע כ"ב]:

סעיף טו
בעלה נאמן עליה

דהרי אפילו באיסור נדה דחמיר נאמן. ולרבנן אדרבה מדאיסור קל הוא, חיישינן טפי שיעבור:

סעיף טז
היו מעלין אותה לבית דין הגדול שבירושלם

סנהדרין של ע"א:

סעיף יז
ומאיימין עליה

שתודה ולא נצטרך למחוק המגילה עם השמות:

סעיף יח
כדרך שמאיימין על עדי נפשות

ר"ל כמו שמאיימין על עידי נפשות שלא יהרג אדם חנם על ידן, כך מאיימין עליה שלא תחוב בעצמה לשתות ולמות:

סעיף יט
הרבה שכנים הרעים עושים

ר"ל ויש לך התנצלות כשחטאת:

סעיף כ
ואומרים לפניה דברים שאינה כדאי לשומען

מביאין לה ראיה מצדיקים כיהודה וראובן שהודו ולא בושו:

סעיף כא
היא וכל משפחת בית אביה

ר"ל אף אם בני בית אביה היו שם, גם הם אינן ראויין לשמוע דברים אלו, דמסתמא כולן כמוה [כשבועות דל"ט א']:

סעיף כב
אם אמרה טמאה אני שוברת כתובתה

ר"ל כותבת שובר על חוב כתובתה. ואם באותו מקום כותבין כתובה, א"צ שובר, דמקרעת כתובתה:

סעיף כג
ויוצאת

בגט. וה"ה באמרה איני שותה, כך דינה:

סעיף כד
ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשער המזרח שעל פתח שער נקנור

לשכת הגזית הוא בגובה הר הבית, ומשם מורידין אותה לשער המזרח, שהוא שער

החיצון, שבתחתית ההר, ומשם חוזרין ומעלין אותה לשער נקנור שהוא שער המזרח הפנימי בין עזרת נשים לעזרת ישראל, והוא שוב בגובה ההר. וכל זה כדי ליגעה, אולי ע"י זה תודה:

סעיף כה

ששם משקין את הסוטות ומטהרין את היולדות

ר"ל יולדות ומצורעין כשיטהרו ומקריבין קרבנן, שצריכין לעמוד על קרבנן, עומדים שם מדאינן רשאין לכנס לעזרה עדיין קודם שהקריבו קרבנן, ולפיכך לא נתקדש אותו חלל השער. וכ"כ זבין וזבות עומדים שם כשיקרבו קרבנותיהן:

סעיף כו

ומטהרין את המצורעים

שצריכין להכניס משם בהונות לעזרה, לתת עליהן דם האשם שיקריב, שאם יוציא הכהן דם האשם, נפסל ביוצא:

סעיף כז

וכהן אוחז בבגדיה

בבית הצואר:

סעיף כח

אם נקרעו נקרעו

ואינו חושש:

סעיף כט

אם נפרמו נפרמו

פרימה גדול מקריעה. וי"א דקריעה באורך ופרימה ברוחב. וי"א דקריעה בגוף הבגד ופרימה הוא התרת התפר:

סעיף ל

וסותר את שערה

סותר קליעתן ומגלן אע"ג ששער באשה וטפח מבשרה ערוה, אפ"ה כך צותה תורה, ולרבי יהודה יש כח ביד חכמים לעקור ד"ת בשב וא"ת [כיבמות דפ"ט ב']:

סעיף לא

ואם היה שערה נאה לא היה סותרו

דחיישינן שמה תצא זכאה, ויתגרו בה פרחי כהונה אחר כך. ואי"ל יפרסו סדין בינה לבין אנשים. יש לומר דבפני אנשים תתבייש ביותר:

סעיף לב
היתה מתכסה בלבנים מכסה בשחורים

ואם שחורים נאים לה, יכסוה בבגדים מכוערין:

סעיף לג
היו עליה כלי זהב וקטליאות

[האלזבאנד]:

סעיף לד
נזמים

נזמי האף והאוזן:

סעיף לה
ואחר כך מביא חבל מצרי

מדעשתה מעשה מצרים השטופים בזנות. ובאין חבל מצרי בנמצא, יקח חבל אחר:

סעיף לו
וקושרו למעלה מדדיה

שלא יפלו בגדיה שנקרעו, ותשאר ערומה:

סעיף לז
בא לראות

באנשים רשות, ובנשים חובה לראותה:

סעיף לח
מפני שלבה גס בהן

שהיא גברת עליהן, ותתבייש מלהודות לפניהן, והרי אנו רוצים שתודה ולא ימחה שם הקודש:

סעיף לט
וכל הנשים מותרות

לשון התראה הוא, ור"ל מוזהרות, ובש"ס קאמר חייבות: *) (

סעיף מ
ונוסרו כל הנשים

נ"ל לשון התראה. וה"ק בש"ס תני חייבים לראותה):

סעיף מא
היא קשטה את עצמה לעבירה המקום ניולה

כמשנה ו':

סעיף מב
היא גלתה את עצמה לעבירה

ולא נשארה בביתה כדרך נשים הצנועות:

סעיף מג
המקום גלה עליה

שמראה קלונה ברבים:

סעיף מד
בירך התחילה בעבירה תחלה

בפישוק רגלים:

סעיף מה
ואחר כך הבטן

דלייט תחלה ירך ואח"כ בטן, דכתיב ירכך נפלת ובטנך צבה. ומיהו מים דרך ביאתן בודקין תחלה בטן ואח"כ ירך:

סעיף מו
ושאר כל הגוף לא פלט

אף שלא נזכר בכתוב:

סעיף מז
שמשון הלך אחר עיניו

שנאמר כי היא ישרה בעיני:

סעיף מח
לפיכך נתנו בו עשר לונביות

[לאנצען]:

סעיף מט
ולפי שגנב שלשה לבבות לב אביו ולב בית דין ולב ישראל

שאמר לאביו שיתן לו כתב שילכו עמו שנים איש שיבחר. והראה הכתב ההוא לשנים וחזר והראהו לב', עד שהלכו אתו ר' ראשי סנהדראות. וכולן לא ידעו למה הולכים עמו.

הרי שגנב לב אביו ולב ב"ד. אולם גם לב ישראל, דכתיב ויהי בקרוב איש אליו וגו' ויאמר מי ישימני שופט וגו':

סעיף נ

ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים

[דאלכע]:

סעיף נא

וכן לענין הטובה

ג"כ משתלם מדה כנגד מדה. אבל מדת טובה מרובה על מדת פרענות [ואע"ג דבטובה כ' ורדפו מכם ה' ק', וק' רבבה ירדופו, ובפרענות כ' איכה ירדוף א' אלף וב' רבבה ירדופו. תירץ בתוס' דעכ"פ לא כ' בפרענות שיפלו לחרב, כדכתיב בטובה ונפלו אויביכם לפניכם לחרב. ולא נתישב דעתי בזה. דוכי אימת הרדיפה בעצמה אינה פרענות. שיתיראו אלף מלפני א'. ומלבד זה הקשו עוד שהרי מרגלים היו משלמין יום לשנה, שהוא מרובה מתשלומי מרים שהמתינה למשרע"ה שעה א' ביאור והמתינו לה ז' ימים. ורתי"ט תירץ דהא דשלמו דור המדבר יום לשנה, זה היה לטובתם. כדי שלא ימות א' מהן בפחות מס' שנה ולפע"ד מ"ש חז"ל מרובה מדת טובה ממדת פרענות וילפינן לה מדכתיב פוקד עון אבות לשלשים ולרבעים. ובחסד כ' נוצר חסד לאלפים. היינו בשקולה העבירה כגודל המצוה. וזה אין אדם יכול לידע. בלתי לד' לבדו]:

סעיף נב

יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו

מדהיה משנה למלך:

סעיף נג

שלא נתעסק בו אלא משה

הרי מדה כנגד מדה, שנקבר גם הוא ע"י היותר גדול בדור:

סעיף נד

ויקבור אותו בגיא

שנתעסק בו הקב"ה:

סעיף נה

והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך

הרי שהקב"ה ג"כ מתעסק כ"י להשיב הנפש למקומה, ובני אדם מתעסקים להשיב הגוף למקומו. אבל במשרע"ה גם הגוף נאסף ע"י הקב"ה:

פרק ב

סעיף א
היה

הבעל:

סעיף ב
מביא את מנחתה בתוך כפיפה מצרית

סל העשוי מענפי הדקל. ודע דסדר הסוטה כך הוא. אם קינא לה בעלה ונסתרה, מעלה הבעל את האשה ללשכת הגזית, ומשם מורידין אותה לשער המזרח, ומשם חוזרין ומעלין אותה לשער נקנור. ואז מביא הבעל המנחה, והכהן מביא כלי חרס ונותן לתוכו חצי לוג ממי הכיור, ונותן בו העפר. והאשה העומדת בשער נקנור, הכהן אוחז בבגדיה כנגד בית צוארה וקורען עד שמגלה לבה, וסותר שערה, וקושר חבל מצרי למעלה מדדיה, ונותן הכהן המנחה על ידיה. והכהן לוקח מים המרים ונותן בהם לענה, ומשביעה, אם לא שכב וגו', והאשה עונה אמן אמן. ואח"כ כותב הכהן את המגלה, ומוחקה אל המים המרים, ומשקה אותן להאשה. ואח"כ נוטל הכהן המנחה מתוך הכפיפה שבידי האשה, ונותן את המנחה לכלי שרת, ומניף ומגיש, ונוטל קומץ ממנה ומקטיר, וכל זה דלא כסדר שנזכר במשנה, רק כסדר שכתוב בתורה. וכך היה עושה [עתו' כאן. ותו' לעיל די"ז ד"ה דכתיב. ודברי הרמב"ם תמוהין שכ' דלא כסדר המשנה ולא כסדר שבקרא]:

סעיף ג
כדי ליגעה

ר"ל שהסל עם המנחה היה נתון על ידיה עד אחר ששתתה, כדי שתתיגע, אולי עי"ז תודה:

סעיף ד
כל המנחות תחלתן וסופן בכלי שרת

לאו דוקא, אלא כל המנחות מביאן אותן הבעלים בכלי כסף או זהב הראוי לכלי שרת, ומשם מפנה אותה הכהן לכלי שרת:

סעיף ה
וזו אינה טעונה לא שמן ולא לבונה

ואע"ג דמנחת חוטא [דהיינו מנחה שבא על חטא, מטמא שאכל קודש או נכנס למקדש

או הנשבע לשקר שבועת עדות או בטוי, שכל אלו מביאין מנחה בדלי דלות], ג"כ כתיב גבה לא ישים עליה שמן ולבונה. ה"ק, המנחות טעונות לכה"פ חדא. דמנחת חוטא צריכה עכ"פ להיות סולת חיטין. ומנחת העומר שבא מקמח שעורים, צריך עכ"פ שמן ולבונה. משא"כ מנחת סוטה באה משעורים ובלא שמן ולבונה:

סעיף ו

היא היתה באה גרש

[גראב געמאהלען]. כדי דכשיתנפה אח"כ בי"ג נפות, יוציא רק היותר מבורר יפה:

סעיף ז

וזו באה קמח

הכל מעורב כמו שנטחן:

סעיף ח

מעשה בהמה

שהפקירה עצמה לתשמיש למי שאינו בן זוגה כבהמה:

סעיף ט

היה

הכהן.

סעיף י

מביא פיילי

כוס:

סעיף יא

ונותן לתוכה חצי לוג מים

הלממ"ס:

סעיף יב

מן הכיור

שנאמר מים קדושים:

סעיף יג

רבי יהודה אומר רביעית כשם שממעט בכתב

ר"י ס"ל שממעט בכתב, כלקמן:

סעיף יד
וטבלא של שיש וטבעת היתה קבוע בה

כדי לאחוז בה הטבלא:

סעיף טו
ונותן כדי שיראה על המים

ר"ל נותן בה כל כך עפר, שיהא נראה על פני המים:

סעיף טז
רבי יוסי אומר לא היה מפסיק

אלא כותב והשביע הכהן וגו' וגם אמן אמן:

סעיף יז
אינו כותב לא על הלוח

של עץ:

סעיף יח
ולא על הנייר

עשוי מעשבים כתושים ודבוקים בדבק להיות כמו עור, בלשון יון [נייעראס]:

סעיף יט
ולא על הדפתרא

עור שאינו מעובד כראוי, דמליח וקמיח ולא עפיץ [בנאללעפפעל]:

סעיף כ
אלא על המגילה

קלף מעובד כהוגן:

סעיף כא
ואינו כותב לא בקומוס

[גוממי]:

סעיף כב
ולא בקנקנתום

[פיטריאל]:

סעיף כג
ולא בכל דבר שרושם

שנבלע בקלף ואינו נמחק:

סעיף כד
אלא בדיו

העשוי מעשן שמן, שיכול להמחק:

סעיף כה
אמן מאיש אחר

נואף זה או אחר:

סעיף כו
אמן שלא שטיתי ארוסה

דע"י גלגול יוכל להשביע גם אזמן ההוא. ומשום דמתחלה ארוסה היתה, לכן מקדימה בשבועתו:

סעיף כז
ונשואה ושומרת יבם

מיהו למה דקיי"ל שומרת יבם שזנתה מותרת ליבם [כאה"ע קנ"ט], אינו משביעה על כך:

סעיף כח
וכנוסה

ר"ל בשעה שכנסה היבם קודם שבעלה דאז היא דומה לארוסה בעלמא:

סעיף כט
ואם נטמאתי יבאו בי

האלות, ופירש קמפרש למאי דקאמר לעיל, אמן על האלה אלה וכו':

סעיף ל
אמן שלא אטמא

לא שנשבעה על כך, דהרי מושבעה ועומדת מהר סיני היא. אלא שמקבלת על עצמה שתענש אח"כ כשתזנה שאם תטמא לאחר זמן יבדקוה מים למפרע:

סעיף לא
הכל שוין שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס

שלא זנתה בעודה פנוייה:

סעיף לב
ולא על מאחר שתתגרש

אחר שנתגרשה:

סעיף לג
ואחר כך החזירה

דדוקא בנתקדשה לאחר, אחר שנתגרשה אסורה לחזור לראשון, אבל בזנתה מותרת לחזור לראשון [אה"ע יו"ד]:

סעיף לד
לא היה מתנה עמה

והיינו פירושא של ולא אחר שתתגרש:

סעיף לה
לא היה מתנה עמה

על זנות כזה. וזה הכלל, לאתויי שהיבם יכול להתנות שלא זנתה תחת אחיו:

פרק ג

סעיף א
היה

הכהן:

סעיף ב
נוטל את מנחתה מתוך כפיפה מצרית

לאחר ששתתה:

סעיף ג
וכהן מניח ידו מתחתיה

תחת ידי האשה:

סעיף ד
ומניפה

מוליך ומביא מעלה ומוריד:

סעיף ה
הניף והגיש

הכהן לוקחה מידי האשה מגיש המנחה לקרן מערבית דרומית של מזבח:

סעיף ו
קמץ והקטיר

הקומץ:

סעיף ז
ואחר ישקה את האשה את המים

וזה כתוב אחר הקטרת הקומץ:

סעיף ח
אם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה כשרה

דג' קראי כתיבי בהשקאה, חד לפני הקטרה, כתיב והשקה את האשה. וב' לאחר הקטרה. ואחר ישקה, והשקה את המים, לת"ק השקאה דכתיב קודם הקטרה דוקא. וב' דכתיבי אח"כ, ואחר ישקה ר"ל אחר ומחה דכתיב מקמי הקטרה משמע, דהיינו אחר שמחק יפה ישקנה. והשקאה בתרא קמ"ל קרא שאם נמחקה מגילה ואמרה איני שותה, מכריחין אותה לשתות. ולר"ש, ואחר ישקה דכתיב אחר הקטרה, דוקא הוא. והשקאה דכתיב מקמי הקטרה, קמ"ל קרא דבדיעבד מהני כששתתה קודם הקטרה. והשקאה בתרא להכריחה צריך וכתנא קמא:

סעיף ט
מגילתה נגנזת

בצד ההיכל:

סעיף י
ומנחתה מתפזרת על הדשן

בבית הדשן שבעזרה, ונשרפת שם כשאר פסולי המוקדשין, מדכבר קדשה בכלי:

סעיף יא
נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערים אותה

ערעור הוא לשון בלבול ותמהון. ור"ל מהממין ומכריחין אותה:

סעיף יב
ומשקין אותה בעל כרחה

דדלמא מחמת יראה ממאנת:

סעיף יג
אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות

היינו לר"ש. אבל לת"ק לא בדקי לה מיא עד אחר הקטרה:

סעיף יד
והיא מתמלאת גידין

דמדבשרה מתנפח נראית כמלאת גידין:

סעיף טו

והם אומרים הוציאוה הוציאוה שלא תטמא העזרה

דמתוך אימת מות תפרוס נדה בעזרת נשים, והרי נדה אסורה לכנס בהר הבית. אבל לטומאת מת לא חששו, דמת מותר בשער נקנור [ונ"ל דמהאי טעמא נמי כפלו הוציאוה, ר"ל משער נקנור ומהר הבית, מדאסורה בשתיהן]:

סעיף טז

היתה תולה לה

ודוקא זכות תורה בהוליכה בניה לת"ת, או המתינה לבעלה כשהלך ללמוד:

סעיף יז

יש זכות תולה שלש שנים

הכל לפי רוב המעשה:

סעיף יח

מכאן אומר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה

ה"ק שאם תשתה סוטה אחת בפני בתו תדע הבת שזכות תולה להסוטה. אי נמי ר"ל שאם תשתה ולא תמות מיד לא תתיאש מפורעניות ולא תוציא לעז על המים כשלא יבדקוה [כך נ"ל]:

סעיף יט

דבי אליעזר אומר כל המלמר בתו תורה כאילו לומדה תפלות

זנות. שתסמוך ע"ז לזנות. וי"א דר"ל כתפל בלי מלח, דע"י שאין לה לב להבין טעמי התורה, יהיו לצחוק בעיניה:

סעיף כ

רבי יהושע אומר רוצה אשה בקב

מזונות מועטין:

סעיף כא

ותפלות מתשעה קבין ופרישות

ר"ל מדיש לה בל"ז נטייה יתירה לתפלות, להכי מוזהר טפי מללמדה תורה. והיינו דמזהיר ר' יהושע מללמדה טפי מר"א [כך נראה לי. ולי"נ מהו' אברהם ראטענשטיין שליט"א מצינו טובא שנשנו בלשון פלוגתא, ואינן אלא לפרש, כרתוי"ט פ"ג מ"ו דבכורים, וכ"כ לעיל פ"ב מ"א ד"ה רג"א]:

סעיף כב
הוא היה אומר חסיד שוטה

שמתחסד מלהציל אשה ערומה שטובעת בנהר:

סעיף כג
ורשע ערום

שמערים להטעים דבריו להדיין קודם שיבא בעל מחלוקתו. [ואין זה עורכי דיינים הנזכר במסכת שבועות [דל"א א']. דהתם במספר לו כל הענין. והרי זה לא ירצה הדיין לשמוע. רק הכא מיירי שאינו רק מטעים דבריו לדיין בערמה שע"י סיפורו מדבר אחר יהא מטה לב הדיין להצדיקו אח"כ, וזה לא ימנע הדיין מלשמוע, כך נראה לי]. או שמחמיר לאתרים כמתחסד, ומקיל לעצמו. ועוד טובא חשיב בש"ס:

סעיף כד
ואשה פרושה

במתנהגת בפרישות יתירה כפי שאינו נאות לאשה:

סעיף כה
ומכות פרושין

שמכה ראשו בכותל כאילו מעצים עיניו מלהסתכל סביבו ומנקף רגליו בהלוכו שוחח כמו עניו, ואינו רואה מכשולים שמונחים לפניו בדרך:

סעיף כו
הרי אלו מכלי עולם

שרובן אין תוכן כברן, ובערמימותן לוכדין בנ"א:

סעיף כז
רבי שמעון אומר אין זכות תולה במים המרים ואם אתה אומר הזכות תולה במים המאררים מדהה

גוון הכהה נקרא דהוי. ולי"נ מהר"א רא"ש הנ"ל, ר"ל שיסמכו לזנות, כי לכולם יש זכות מעט מתורה:

סעיף כח
רבי אומר הזכות תולה במים המאררים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונה והולכת

נעשית חולנית:

סעיף כט

נטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי הרי היא ככל המנחות

שנטמאו קודם שנתקדשו בכלי:

סעיף ל

ותפדה

ותצא לחולין, ומהמעות יקנה אחרת:

סעיף לא

ושבאו לה עדים שהיא טמאה

ואף על גב דבכי האי גוונא הקדש טעות הוא, דכשיש עדים לא יבדיקוה המים. על כל פנים גזרינן שמא יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול [כך מסקנת הש"ס ודלא כרתוי"ט]:

סעיף לב

וכל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות

מיהו בנשואות לכהן הקומץ קרב כהלכתו, והשיריים נשרפין בבית הדשן. ובאינך דמתניתין כל המנחה נשרף בבית הדשן:

סעיף לג

בת ישראל שנשאת לכהן מנחתה נשרפת

שירי מנחתה נשרפין, בבית הדשן בין מנחת סוטה או שאר מנחה שתביא:

סעיף לד

וכהנת שנשאת לישראל מנחתה נאכלת

ה"ה בגדולה שאינה עוד ברשות אב, דרק במנחת כהן כתיב כליל תקטר:

סעיף לה

כהנת מתחללת

בנבעלת לפסול לה, אסורה בתרומה ומלהנשא לכהן:

סעיף לו

וכהן אין מתחלל

בבעל חללה או זונה. מיהו כל זמן שהיא בביתו פסול לעבודה:

סעיף לז

ואין כהנת אוכלת בקדשי קדשים

והא דנקט הכא כהן קודם לכהנת שלא כסדר דרישא. ה"ט מדבעי למנקט בכולהו הן קודם ללאו:

סעיף לח
מה בין איש לאשה

בשאר דברים שאינן מענייני כהונה:

סעיף לט
האיש פורע ופורם

כשהוא מצורע:

סעיף מ
האיש מדיר את בנו בנזיר

עי' נזיר [פ"ד מ"ו]:

סעיף מא
האיש מגלח על נזירות אביו

דבנזר אביו והפריש מעות סתומים לקרבנותיו ומת, אם בנו ג"כ נזיר יכול להביא קרבנותיו מהמעות האלו:

סעיף מב
האיש מוכר את בתו

קטנה:

סעיף מג
האיש מקדש את בתו

קטנה או נערה:

סעיף מד
ואין האשה נסקלת ערומה

משום בזיונה:

סעיף מה
האיש נתלה

כל הנסקלין נתלין:

סעיף מו
ואין האשה נתלית

דמיעטה קרא:

סעיף מז
ואין האשה נמכרת בגניבתה

מיהו שייר טובא מה שבין איש לאשה:

פרק ד

סעיף א
ארוסה ושומרת יבם

שקנא להן הארוס או היבם ונסתרו:

סעיף ב
פרט לארוסה ושומרת יבם

מיהו לא נתמעטו רק משתיית מים, אבל כשקנא לה נאסרה כשנסתרה. ומה"ט גם כן הפסידה כתובה, מדגרמה שתאסר עליו:

סעיף ג
ממזרת ונתינה

גבעונית:

סעיף ד
לא שותות

דאשתו כתיב, בראויה, שתהיה אשתו:

סעיף ה
ולא נוטלות כתובה

אף דשאר אלמנות לכה"ג נוטלות כתובה [ככתובות ספי"א]. זו שגם סתירתה גורמת שתאסר, תפסד:

סעיף ו
ולא נוטלות כתובה

אף על פי שהוכנו לשתות אפילו הכי לא שותות וכו' והן אותן שנשנו לעיל [פ"א מ"ג] לענין אכילת תרומה. ולי"נ מהו' אברהם ראטענשטיין שליט"א, להכי חלק להו בב' בבי וקתני ואלו משום דחלוקין בטעמן מהנך דלעיל [ועי' תוס' ר"פ]:

סעיף ז
והאומרת איני שותה

קודם שנמחקה המגילה [כפ"ג מ"ג]:

סעיף ח
אמר בעלה איני משקה

*) ר"ל אבל שבעלה וכו'. [ונ"א אמר בעלה איני משקה] ואפשר לע"ד דאדלעיל קאי, [אמר בעלה איני משקה] ושבעלה בא עליה בדרך, אף שאמרה אחר כך איני שותה (או שאמר בעלה איני משקה), אפ"ה נוטלת כתובה. ועוד נ"ל דגי' הספר נכונה, והכי גרסינן נמי לעיל פ"ג מ"ו ולא גרסינן שאמר בעלה איני משקה דא"צ כלל לאמירה דידיה ורק בדידה צריך שתאמר טמאה אני או איני שותה דאל"כ מנא ידעינן:

סעיף ט
נוטלת כתובתה

דהוא גרם לה:

סעיף י
ובית הלל אומרים לא שותות ולא נוטלות כתובה

פליגי בשטר העומד לגבות, דלב"ש כגבוי, והיא מוחזקת:

סעיף יא
לא שותות ולא נוטלות כתובה

דס"ל לר"מ יוציא ולא יחזיר עולמית:

סעיף יב
וחכמים אומרים יכול הוא להפרישה

עד סוף כ"ד חודש משנולד:

סעיף יג
ולהחזירה לאחר זמן

וראויה להיות אשתו:

סעיף יד
אילונית וזקנה ושאינה ראויה לילד

ששתתה כוס עקרין:

סעיף טו
ולפרות ולרבות הימנה

ואפילו הכי פליגי רבנן, דלא דמי למעוברת ומינקת חבירו, דהכא אסורה מצד עצמה:

סעיף טז
אשת כהן שותה ומותרת לבעלה

ולא חיישינן שמא נאנסה, דאז לא בדקי לה מים. ומה"ט הוה ס"ד דלא תשתה מדכתיב והיא לא נתפשה, אסורה, הא נתפשה מותרת, זאת משקה. אבל אשת כהן שגם בנתפשה אסורה לא ישקה. קמ"ל שותות:

סעיף יז
אשת סריס

סריס חמה. או בשתה כוס עיקרין [ועי' יבמות ספ"ח]:

סעיף יח
שותה

דמותרת לו אף דאינו בר תשמיש:

סעיף יט
על ידי כל עריות מקנין

אפילו בקינא לה מאביה ואחיה או שחוף שאין אברו מתקשה:

סעיף כ
חוץ מן הקטן

פחות מבן תשע שנים:

סעיף כא
וממי שאינו איש

בהמה, דאין זנות לבהמה. ונ"ל דלהכי לא נקט ומבהמה, היינו אליבא דר' יוסי [כלאים פ"ח מ"ח] דקאמר דאדני שדה מטמא באוהל כאדם, והיינו לפי הירושלמי שם בר נש דטור, והוא מין קוף גדול בקומת אדם [וואלדמענש] בל"א ולהכי אצטריך הכי לאפוקי, דאע"ג דלר' יוסי אינו בהמה אעפ"כ אינו איש:

סעיף כב
ואלו שבית דין מקנין להן

כשרואין בה פריצות:

סעיף כג
או נשתטה

ונ"ל דדוקא בנשתטה, דהיינו שלא מחמת חולי. אבל בנטרפה דעתו דהיינו מחמת חולי [כנדה די"ג], אפשר דאין ב"ד מקנאין לה, דימתינו עד שיתרפא ויקנא הוא בעצמו

ותשתה. ולזה הערני י"נ מהר"א רא"ש נ"י. רק די"ל דדמי לחבוש בבית אסורים שאין ממתינין:

פרק ה

סעיף א
כך המים בודקין אותו

את הבועל:

סעיף ב
ובאו ובאו

מדכתיב וי"ו יתירה:

סעיף ג
אמר רבי יהושע כך היה דורש זכריה בן הקצב

כדבריך אבל אי"ל דר"ל כלקמן, והיינו כרבי דהרי ר"ע ור' יהושע ור' זכריה בן הקצב כולם בזמן החורבן היו כדמוכח מכמה דוכתי וקדמו טובא לרבי שנולד נ"ב שנה אחר החורבן, אחר חורבן ביתר ביום שנהרג רע"ק. והחילוק שבין הדרשות, דר' לא דרש וי"ו יתירה רק ממלת נטמאה יתירה:

סעיף ד
אחד לבעל ואחד לבועל

וא"צ למדרש וי"ו יתירה:

סעיף ה
בו ביום

באותו יום שדרשו נטמאה ונטמאה. שבאותו יום הושיבו ר"א בן עזריה לנשיאות, וניתן רשות לתלמידים רבים לכנס לביהמ"ד:

סעיף ו
וכל כלי חרש אשר יפול מהם

מהשרצים:

סעיף ז
אלא יטמא

דרשינן כאלו כתיב יטמא:

סעיף ח

לימד על ככר שני שמטמא את השלישי

דהשרץ אב הטומאה, והכלי שנטמא ממנה ראשון. והאוכל שנגע בכלי שני, וקרי ביה יטמא, דהאוכל שנגע בשני נעשה שלישי. ונקט ככר, מדמצוי בתנור:

סעיף ט

שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא

דטמא רק מכח ק"ו מטבול יום, שמותר בחולין ופוסל בתרומה, שני שפסול בחולין [כטהרות פ"ב מ"ג]. אינו דין שיעשה שלישי בתרומה. מה לטבו"י שאינו רק באדם וכלים שיש במינן אב, משא"כ אוכל א"א שיהיה אב הטומאה [כפתיחה לטהרות סי' ס"ג]. כלי חרס יוכיח שאין במינו אה"ט [עי' שם סי' ס"ב], ואפ"ה פוסל תרומה. מה לכ"ח שמטמא מאוירו. טבו"י יוכיח. וחזר הדין לא הרי זה וכו', הצד השוה שבהן, שהן טמאין ומטמאין, אף וכו'. ואמר ריב"ז שהדור האחרון יפרך, מה להצד השוה שכן יש בהן צד חמור. ורבן יב"ז צד חמור לא פריך [עי' תוס' כתובות דל"ב א' ד"ה שכן]:

סעיף י

והלא עקיבא תלמידך

שר"ע תלמיד ר"א בן הורקנס, תלמיד ריב"ז:

סעיף יא

שנאמר כל אשר בתוכו יטמא

ואין הלכה כר' עקיבא ושלישי רק פסול בתרומה:

סעיף יב

אלף אמה מגרש

[אנגער], מקום פנוי מאילנות וזריעה:

סעיף יג

ואלפים אמה תחום שבת

ר"ל ועוד אלף אמה לענין תחום שבת נאמר, ולא לתתם ללויים. וס"ל תחומין דאורייתא, ולא קיי"ל כן:

סעיף יד

אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים

ר"ל ועוד אלף אמה לשדות וכרמים ללוויים:

סעיף טו

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר שאין תלמוד לומר לאמר

דבכל דוכתא פירש לאמור, שנכתב בתואר הלשון שבו נאמר בלי שנוי הגוף, ופירושו בל"א [פאלגענדע ווארטע]. אבל הכא א"צ כן, דהרי בל"ז כתב מקמי הכא "את השירה הזאת" ופשיטא שנכתבה בלשון שנאמרה. א"נ בכל דוכתא י"ל דצריך לאמור לדרשה לא אמור בדברים [כיומא ד"ד ב'] אבל הכא ודאי אין כאן איסור לאמרו:

סעיף טז

מלמד שהיו ישראל עונין אחריו של משה על כל דבר ודבר כקוראין את ההלל לכך נאמר לאמר

משה אמר אשירה לד' וגו' והן עונין אחריו כדבריו, משה אמר עזי וזמרת וגו', והן אומרים אשירה לד', וכן כל פסוק ופסוק:

סעיף יז

ר' נחמיה אומר כקורין את שמע

ר"ל כש"ץ שמתחיל שמע, וקורין הצבור כולן אחריו. כ"כ הכא שרה רוח הקודש על כולן, וכשפתח משה, כוונו כולן לומר יחד השירה ככתבה:

סעיף יח

ולא כקורין את ההלל

נ"ל דלהכי קאמר תו ולא וכו', דסד"א דק"ש ל"ד אלא ר"ל ברכת ק"ש, משום דיש בתפלתן נמי פסוקים שהצבור עונין כל דבור ודבור שאמר הש"ץ [כמג"א סי' מ"ט]. והיינו כקטן המקרא ההלל שנזכר בש"ס [סוטה ד"ל ע"א], להכי קאמר ולא כקורין וכו', דהכא לא קראו השירה פסוק אחר פסוק, כפסוקי ברכת ק"ש, משה תחלה ואח"כ ישראל אלא קראו כולן יחד, רק משה פתח, ובתוס' הביא תוספתא דמפרש ר"נ דמשה פתח אשירה לי"י והם סיימו כי גאה גאה, וכן כל פסוק. וא"כ צ"ל דמה דקאמר כקורין שמע, היינו מדשומע כעונה הו"ל כק"ש פסוק אחר פסוק:

סעיף יט

ועדיין הדבר שקול

ר"ל בספק, דאפשר לפרשו מיראה:

סעיף כ

לו אני מצפה או איני מצפה

דיש לפרשו, לו איחל, בתמיה:

סעיף כא
איש תם וישר ירא אלהים

ולא כתיב אוהב אלדים. ואף על גב דגבי אברהם נמי כתיב כי ירא אלדים אתה. נ"ל דהכא שאני דסמיך ליה וסר מרע, משמע דהיה סר מרע רק מיראת אלדים. משא"כ סתם יראת אלדים היינו יראת הכבוד, [עהרפורכט] בל"א:

סעיף כב
והלא יהושע תלמיד תלמידך

ר"ל תלמיד ר"ע, שהיה תלמיד תלמידו של ריב"ז [כלעיל סי' י']:

פרק ו

סעיף א
מי שקינא לאשתו ונסתרה אפילו שמע מעוף הפורח

ששמע [פאפאגייא] שאומר שנסתרה ודרך העוף ההוא לחזור ולדבר מה ששמע מאדם מדבר, ואף זה ודאי כך שמע גם הוא מאדם, ולרמב"ם ר"ל ששמע שנטמאה:

סעיף ב
יוציא ויתן כתובה

דנאסרה עליו:

סעיף ג
דברי ר' אליעזר

לטעמיה בפ"ק דא"צ עדות לסתירה:

סעיף ד
ר' יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה

נשים שטוות לאור הלבנה ומפחד בלילות מתקבצות לטוות יחד, ומדברות יחד דברים של יום. ואורחא דמלתא נקט, ור"י לטעמיה דצריך ב' עדים. רק מדמפורסם פריצותה גם לאלה הנשים, שוב לא יבדקוה המים ועכ"פ [לא] הפסידה כתובה:

סעיף ה
אמר עד אחד אני ראיתיה שנטמאת

באותה סתירה, לכל מ"ד כדאית ליה.

והא דלא כלל להו תנא בהדי ע"א, דהרי כולן נאמנים. י"ל משום דסד"א דשניהן שוין בנאמנות, להכי פלגינהו לאשמעינן דבמכחישין זא"ז ע"א עדיף, מדמחייב שבועה בדיני ממונות, ועס"פ:

סעיף ו
חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה

כולן שונאיה [כיבמות פט"ו מ"ד]:

סעיף ז
ולא לפסלה מכתובתה

מדשונאים אותה:

סעיף ח
אלא שלא תשתה

ואע"ג דיש לחוש דחוששין שמא אם תשתה ותמצא נקייה תהיה מותרת לבעלה, והם משנאתן אותה רוצים לאוסרה על בעלה [כיבמות שם]. י"ל כיון שקנא לה ונסתרה רגלים לדבר דקושטא קאמרו, ותאסר על בעלה [כרמב"ם פ"א מסוטה הט"ו]:

סעיף ט
שהיה בדין

שלא יהא עד א' נאמן אטומאה:

סעיף י
ומה אם עדות ראשונה

שעל הסתירה:

סעיף יא
שאין אוסרתה איסור עולם

רק עד שתשתה:

סעיף יב
אינה מתקיימת בפחות משנים

כפר"ק משנה א':

סעיף יג
עדות אחרונה

שעל טומאה:

סעיף יד

שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים

ואי"ל מה לעדות אחרונה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה. י"ל לפמ"ש תוס' [ד"ז] דבשתתה ולא בדקוה המים, ואח"כ בא ע"א אטומאה, אסורה. אף דבכה"ג מדלא בדקוה המים, איכא רגלים לדבר איפכא שהעד משקר. עוד י"ל עריפת עגלה יוכיח [כלקמן פ"ט מ"ח]:

סעיף טו

ועד אין בה כל עדות שיש בה

דכל עד סתם בתורה, שנים במשמע. והכא ה"ק קרא שנים אין בה רק עד אחד:

סעיף טז

כי מצא בה ערות דבר

הך קרא לאו בקנוי וסתירה כתיב וגם בש"ס מקשה תיפוק ליה דאין קנוי רק בב' עדים מדכתיב בטומאת סוטה ועד אין בה, בטומאה לבד סגי עד אחד ולא בקנוי. ומשני דה"נ קאמר דקנוי בע"א לא מהני היינו ממעוטא דמלת בה אבל אטומאה בעלמא שלא יהא בעלה חייב לגרשה בעד א' אומר שנטמאת ילפינן מדכתיב כי מצא בה וגו':

סעיף יז

עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת

באותה סתירה:

סעיף יח

אשה אומרת נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת היתה שותה

דאוקי חד להדי חד, והרי היא בספיקה. ודוקא בבאו ביחד, אבל בזא"ז והורו כבר על פי הראשון, הו"ל הראשון כב' עדים, ואין דבריו של אחד במקום שנים:

סעיף יט

אחד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת

אם אמרו לא נטמאת באותה סתירה, ודאי שאינה שותה כלל, דהרי אין כאן חשד. אלא ר"ל היינו אז עמך כשנסתרה, וראינו שלא נטמאת בפניך ועכ"פ אפשר שנטמאת באותה סתירה. וכ"ש כשמזימין אותו שהיה אז עמהן במקום אחר:

סעיף כ

היתה שותה

אפילו באו זה אחר זה:

סעיף כא
שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה

קמ"ל תנא הכא תרתי בבא, דמיירי בפסולי עדות, דאזלינן גבה בתר רוב דעות, בין לקולא בין לחומרא:

פרק ז

סעיף א
אלו נאמרין בכל לשון

שמבין:

סעיף ב
פרשת סוטה

דקודם שכתב הכהן הפרשה, השביעה בעל פה:

סעיף ג
ווידוי מעשר

בפסח של שנת ד' וז' [עי' מעש"נ פ"ה מ"ו וי']:

סעיף ד
ותפלה

דוקא בצבור, אבל ביחיד, דוקא בלשון הקודש [א"ח ק"א]:

סעיף ה
ושבועת הפקדון

ושייר הלל וקידוש וברכת הנהנין והמצות ושבועת ביטוי ודייינין. וליכא למימר תנא ושייר, דהא אלו קתני. ואפשר דהנך דלא תני נאמרים אפילו בלשון שאינו מבין:

סעיף ו
מקרא בכורים

ארמי אובד וגו':

סעיף ז
וחליצה

היא אומרת לא אבה יבמי, והוא אמר לא חפצתי לקחתה, ואחר החליצה אומרת ככה יעשה וגו', הכל בלה"ק:

סעיף ח
ברכות וקללות

מפורש במשנה ה':

סעיף ט
ברכת כהנים

נשיאת כפים:

סעיף י
וברכת כהן גדול

מפורש במשנה ז'. לא זכיתי לידע מנ"ל שצריך לומר הברכות בלה"ק דוקא ואפשר משום קדושת היום וקדושת הקורא וקדושת המקום:

סעיף יא
ופרשת המלך

עי' משנה ח':

סעיף יב
ופרשת עגלה ערופה

ידינו לא שפכה וגו':

סעיף יג
ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם

עי' ריש פ"ח:

סעיף יד
מקרא בכורים כיצד

ר"ל מנין:

סעיף טו
מה ענייה האמורה להלן בלשון הקדש

דילפינן קול קול ממתן תורה שהיה בלשון הקדש:

סעיף טז
עד שתאמר בלשון הזה

נ"ל דנ"מ דלת"ק סגי בלה"ק אפילו אינו אומר בלשון המקרא ממש. אלא דא"כ לפי מה דקיי"ל כת"ק א"צ בלשון המקרא ממש, וכ"כ בבכורים דלא כתב ככה, אין לשון המקרא מעכב, והלא לא קיי"ל כן:

סעיף יז
ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון

ר"ל אצל שומרון:

סעיף יח
וכל ישראל

אי"ל דהיינו אותן שלא החזיקום ב' ההרים, דהרי בירושלמי הכא משמע ששה שבטים שלמים היו בכל הר והר מדקאמר א"א לומר לוי למעלן שכבר נאמר לוי למטה וכו' ופליג אהא דקאמר מקמי הכא דלר"א ב' גבשושית עשו להן וקראו להן הר גריזים והר עיבל, אם כן לא היה אפשר שיעמדו ו' שבטים על גבשוש אחד, אלא הר הר ממש, ועמדו ו' שבטים על כל הר. אלא נראה לי דאהנך שעל גריזים ועיבל קאי, וכן משמע בקרא דיהושע דמייתי:

סעיף יט
הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה ואלו ואלו

שנזכרו בגריזים ועיבל:

סעיף כ
וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון

בכתב ולשון של ע' לשונות. ולרבינו סעדיה גאון רק מנין המצות היה כתוב בע' לשון. ולרמב"ן כל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל היה כתוב שם בע' לשון ודרך נס היה לכתוב הכל ביום א', ורק על י"ב אבנים שכל אבן משא איש:

סעיף כא
ובאו ולנו במקומן

נ"ל לא דר"ל שסתרו האבנים אחר הכתיבה, דא"כ ק' קו' הש"ס הכא [דל"ה ב'] דאם כן האיך אפשר שיעתיקו משם האומות בזמן קצר כזה, והרי עיקר הכתיבה היה כדי שיעתיקו משם האומות. גם כל הנסים שבאותו כתב לרמב"ן הנ"ל וכי בכדי היו. אלא דר"ל אחר שבנו המזבח מאותן אבנים והקריבו עליו, סתרו המזבח והביאו אבניו למלונם בגלגל, ושם הקימום וכתבו עליהן:

סעיף כב
במדינה אומרים אותה שלש ברכות

שבין פסוק לפסוק עונין הצבור אמן:

סעיף כג
ובמקדש ברכה אחת

לפי שאין עונין אמן במקדש:

סעיף כד
במקדש אומר את השם ככתבו

ובכל פעם ששמעו הצבור השם ענו בשכמל"ו:

סעיף כה
ובמדינה בכנויו

אדני או אלדים:

סעיף כו
במדינה

מדפליג ר"י במקדש להכי נקט כאן במדינה קודם למקדש ודו"ק:

סעיף כז
חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציץ

מפני שהשם כתוב עליו:

סעיף כח
וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם

י"א דלאו ר"י קאמר לה, דא"כ בגבולין נמי לבעי נשיאות כפים למעלה מראשיהן. אלא דמהאי קרא לא משמע למעלה מראשיהן, רק הכא אריכא קאי. נשיאת כפים מנלן. שנאמר וישא וגו':

סעיף כט
ברכות כהן גדול

ביו"כ אחר ששלח השעיר:

סעיף ל
חזן הכנסת

שמש הכנסת שכל תשמישי הביה"כ שבהר הבית נעשים ע"י:

סעיף לא
נוטל ספר תורה ונותנה לראש הכנסת

שעל פיו נעשה כל עניני ביה"כ, מי ירד לפני התיבה מי יקרא, מי יפטיר, וכדומה:

סעיף לב
וראש הכנסת נותנה לסגן

הוא שני בגדולה לכוה"ג, שכשאירע פסול בכוה"ג ישמש הוא תחתיו:

סעיף לג
וכהן גדול עומד ומקבל

מכלל שהיה יושב, מדקרא בעזרת נשים, ושם מותר לישב. אבל בעזרה רק מלך מבית דוד מותר לישב:

סעיף לד
אחרי מות

עד סוף פרשת יו"כ:

סעיף לה
ואך בעשור

שבפרשת אמור:

סעיף לו
וגולל את התורה

ר"ל סוגרה:

סעיף לז
ואומר יותר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן

שלא יחשבו שחסר בה פרשה שלישית שיקרא אחר כך בעל פה:

סעיף לח
ובעשור שבחומש הפיקודים

ר"ל שכתוב בספר במדבר:

סעיף לט
קורא על פה

דדוקא אחרי ואך בעשור שסמוכין בס"ת, גולל משם בצבור. אבל ובעשור שמרוחק מאחרי, איכא טרחא דציבורא כשיגלול לשם. ובס"ת אחרת א"א שיקרא, מחשש פגם של ס"ת ראשון, כשיקרא חד גברא בס"ת אחרת תכופין זל"ז. ורק בהפסיק א' לקרות ביניהן שרי [מג"א ססקמ"ד]:

סעיף מ
ומברך עליה שמנה ברכות

לאחר שקרא. ואלו הן, על וכו':

סעיף מא
על התורה

א' לאחריה [מלבד ברכה שלפניה] כמו שמברכין בביה"כ. הרי ברכה א':

סעיף מב
ועל ההודיה

ר"ל אחר כך אומר רצה ומודים עד לך נאה להודות הרי ג':

סעיף מג
ועל מחילת העון

אומר סלח לנו כמו בשמונה עשרה, וחותם מלך מוחל וסולח וכו' כמו בתפלת יו"כ. הרי ד':

סעיף מד
ועל המקדש

מתפלל שיתקיים המקדש, וחותם בא"י שוכן בציון. הרי ה':

סעיף מה
ועל ישראל

מתפלל שיתנשא מלכות ישראל בכללה, וחותם בא"י הבוחר בישראל הרי ו':

סעיף מו
ועל הכהנים

מתפלל שלא יכשלו בעבודתם ושיהיה שלום ביניהן ושיצליחו, וחותם בא"י מקדש הכהנים. הרי ז':

סעיף מז
ועל שאר התפלה

שיושיע הקב"ה לכל יחיד מצרתו, וחותם בא"י שומע תפלה. הרי ח':

סעיף מח
פרשת המלך כיצד מוצאי יום טוב הראשון של חג

ר"ל ליל שקודם יום ב' דסוכות:

סעיף מט
בשמיני במוצאי שביעית

ר"ל סוכות שאחר שנת השמיטה, תחלת שנת ח':

סעיף נ
עושין לו בימה של עץ

[געריסט]:

סעיף נא
בעזרה

באמצע עזרת נשים. ותוקעין בחצוצרות בכל ירושלים להקהיל העם:

סעיף נב
מקץ שבע שנים במועד וגו'

אע"ג שבתורה לא נזכר שיקרא המלך דוקא, ותו הא תינח בזמן שיש מלך, בשאין מלך מי קוראה, ונ"ל דמה שהמלך קורא זהו מדרבנן כדי ליתן כבוד לתורה וגם כדי שיזהרו טפי במצות התורה בשיראו שגם המלך חייב לשמור מצותיה, כל שכן כל יחיד. מיהו בזמן שאין מלך לא היו מבטלין העשה אלא קורא אותה גדול שבצבור, ככה"ג או ראש הסנהדרין:

סעיף נג
אגריפס המלך

מזרע הורדוס היה. ובימיו חרב המקדש:

סעיף נד
עמד וקבל וקרא עומד ושבחוהו חכמים

דאע"ג דמלך שמחל על כבוד אין כבודו מחול (כע"ז), היינו נגד בשר ודם אבל נגד הקב"ה ותה"ק רשאי. אמנם ק"ל הרי כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט. י"ל מדבאמת לא היה ראוי למלכות מדין תורה ולא היה פטור. ולהכי שבחוהו, והיינו דסמיך לה דזלגו עיניו דמעות בקראו פרשת המלך:

סעיף נה
ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות

דבן גרים היה ופסול למלכות:

סעיף נו
אמרו לו אל תתיירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה אחינו אתה

כך ענו לו כולם, דמשום דאמו מישראל הוה. והם חנפו לו בזה, דאע"ג דבכה"ג כשר לשאר התמניות בישראל [כקידושין ע"ו ב'] עכ"פ למלכות פסול עד שיהא אביו ואמו מישראל [כ"כ תו'. וק"ל רחבעם בן נעמה העמונית. דאי"ל דהיתה ישראלית שדרה בעמון, דהרי אמרינן [ב"ק דל"ח ב'] בפירוש דגיורית היתה. גם דוחק לומר דהורתה ולידתה בקדושה היתה. ונ"ל דר"ל אפילו תהיה אמו צריך שיהיה גם אביו, וכ"כ תוס' [יבמות דמ"ה ב' ד"ה כיון] דאגריפס לא היתה גם אמו מישראל, ואפ"ה קרו ליה אחינו, דהיינו במצות [וכ"כ תוס' ב"ב ד"ג ב' ד"ה כל]. וכך צ"ל לרמב"ם פ"א ממלכים דס"ל אמו מישראל כשר למלכות, ע"כ דאגריפס גם אמו לאו מישראל הוה. או דס"ל כרש"י משום דבן עבד שנתגייר הוה זולא מלתא]:

סעיף נז
ושמע

משום קבלת עול מלכות שמים. ומדלג משם עד והיה אם שמוע, שבפרשת עקב:

סעיף נח
והיה אם שמוע

משום קבלת עול מצות. ומדלג משם עד עשר תעשר:

סעיף נט
עשר תעשר

משום דאז קרוב לזמן מעשרות. ומשם מדלג עד כי תכלה ואע"ג דגם אחר והיה אם שמוע יש כמה מצות אפ"ה מדלגן מדאינן רק מקריות, ודו"ק:

סעיף ס
ופרשת המלך

שום תשים עליך מלך. ואף דפרשת מלך קדמה לכי תכלה. אפ"ה קוראה אחר עשר תעשר, שלא להפסיק בין פרשת המעשרות. ואף דיש טרחא דצבורה כשיגלול אילך ואילך. מלך שאני:

סעיף סא
אלא שנותן של רגלים תחת מחילת העון

תחת סלח לנו אומר המלך אתה בחרתנו. וחותם מקדש ישראל והזמנים:

פרק ח

סעיף א
משוח מלחמה

לעיל [פ"ז מ"ב] הקדים עגלה ערופה למשוח. והכא כשמפרשן נקט איפכא. ה"ט דלעיל נקט יחד אותן שהן חובה על הקורא יותר מעל השומע, כברכת כהנים וכה"ג ופרשת המלך ופרשת עגלה. משא"כ קריאת משוח מלחמה שהחוב על השומע טפי, שהרי עקרו להתרות באנשי המלחמה. אבל הכא כשמפרשן, משוח דזוטר מיליה פסק ושדי להו, והדר מפרש עגלה ערופה דנפישי מיליה [כש"ס סוכה ד"ב א']:

סעיף ב
בשעה שמדבר

נ"ל דנקט "בשעה", ולא קאמר היה מדבר וכו', משום דפעמיים מדבר עמם [כש"ס כאן ד"מ ב'], אחד בגבול הארץ וא' קודם קרבם למלחמה, ור"ל דהיה כמה שעות שמדבר עמם. [עי' דברים כ']:

סעיף ג
אל העם

כשהמערכות עומדות לפניו:

סעיף ד
ולא שמעון על בנימין

נ"ל דנקט הכי משום שכשנחלק מלכות והיו יהודה ובנימין מתאחדים מדהיה חלק בנימין מובלע תוך חלק יהודה. ושמעון שהיה שייך למלכות ירבעם, והיה מועט באוכלסין, וחלקו סמוך ליהודה, היה רגיל יהודה המרובה לפול על שמעון, ושמעון המרובה באוכלסין יותר מבנימין שנתמעטו מאוד בפלגש בגבעה, חוזר ונופל על בנימין:

סעיף ה
כמה שנאמר

[ד"ה ב' כ"ח]:

סעיף ו
ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום ויסכום וינהלום בחמורים לכל כושל

שאינו יכול לילך ברגליו:

סעיף ז

ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון

אף שהנביא צוה להם רק שיושיבום, הם מרחמנות יתירה עשו מה שעשו:

סעיף ח

מפני צהלת

[וויהרען]:

סעיף ט

סוסים וצחצוח חרבות

[פונקעלן דער וואפפען]:

סעיף י

אל תיראו מפני הגפת תריסין

[געקלירר דער שילדע]:

סעיף יא

ושפעת הקלגסין

[יוכצען דער העערע], רננת חיל המלחמה:

סעיף יב

אל תחפזו

לסוג אחור בחרדה:

סעיף יג

מקול קרנות

[שאלל דער הערנער]:

סעיף יד

אל תערצו

[זיך ענגסטען]:

סעיף טו

מפני קול צווחות

מההורגים ונהרגים:

סעיף טז
פלשתים באו בנצחונו של גלית

שר צבא שלהן וזכר גליות שסמכו על גבורתו. וזכר שובך שסמכו על חכמתו בטכסיסי מלחמה ועל רבוי עמו:

סעיף יז
זה מחנה הארון

ר"ל מחנה ישראל הלוחמים שהביאו הארון עמם ששברי הלוחות מונחים בתוכו [ירושלמי שקלים פ"ו ובבלי ברכות ד"ח ב'] עד כאן משוח מדבר וכהנים אחרים משמיעין דבריו לכל החיל. מכאן ואילך משוח מדבר ושוטר משמיע:

סעיף יח
ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו

שלא דר לתוכו עדיין:

סעיף יט
אחד הבונה בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות

להכניס יין ושמן:

סעיף כ
ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו

שלא פדה עדיין פירות של שנת ד' מנטיעתו:

סעיף כא
אחד הנוטע הכרם ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל

כבכרם שאינו נקרא כרם עד שיהיה ה' גפנים:

סעיף כב
ואחד המבריך

כופף ראש הזמורה תחת הארץ והיא צומחת מתחת ועולה:

סעיף כג
ואחד המרכיב

[איינאימפפען]:

סעיף כד
אפילו שומרת יבם

בנפלה לפניו סגי, וכדמסיק:

סעיף כה
ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה

ר"ל אע"ג שהוא כבר במלחמה ושמע שמת אחיו:

סעיף כו
ומתקנין את הדרכים

להחיל:

סעיף כז
הבונה בית שער

חדר שלפני הבית לשומר הפתח:

סעיף כח
אכסדרה

גג בלי מחיצות:

סעיף כט
מרפסת

[גאללעריא] שלפני חדרים שבעלייה, שבו יורדין לחצר:

סעיף ל
הנוטע ארבעה אילני מאכל וחמשה אילני סרק

שאין מגדלין פירות:

סעיף לא
גרושה וחלוצה לכהן הדיוט

אף שחלוצה אסור לכהן רק מד"ס. ואף שבשניהן אין עבירה עדיין בידו, דלא יחלל זרעו כתיב דהיינו בעילה, ולפ"ז אפילו כר' יוסי [במשנה ה'] אתיא:

סעיף לב
אף הבונה בית על מכונו

שסתרו וחזר ובנאו:

סעיף לג
רבי אליעזר אומר אף הבונה בית לבנים בשרון

מדינה בא"י שאין קרקעיתה יפה ללבנים:

סעיף לד
לא היה חוזר

מדאינו מתקיים:

סעיף לה
ואלו שאין זזין ממקומן

שא"צ לצאת מעירן:

סעיף לו
בנה בית וחנכו

ולא דר בו עדיין שנה:

סעיף לז
ואינן מתקנין את הדרכים

מדכתיב נקי יהיה:

סעיף לח
ויספו השוטרים לדבר אל העם

מכאן ואילך שוטר מדבר ושוטר משמיע:

סעיף לט
רבי עקיבא אומר הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה

כשמתקשרין יחד הלוחמים אלו מול אלו:

סעיף מ
זהו המתירא מן העבירות שבידו

אפילו חטא שמד"ס:

סעיף מא
לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו

שיחזרו הבונה ונוטע ומארס:

סעיף מב
שיחזור בגללן

ולא יתבייש החוטא:

סעיף מג
הרי הוא הירא ורך הלבב

דבעמוד והחזיר קאי, אבל בשאר עבירות לא, ולריה"ג גם בשאר עבירות כל שלא עשה

תשובה חוזר. ובש"ס אמרינן דלר"י הגלילי גם אחטא דמד"ס חוזר ולר' יוסי רק אחטא דאורייתא. ותמיה הרי ר"י גם חליצה קחשיב וטפי הול"ל אפכא ודו"ק.

סעיף מד
ובעקבו של עם

ר"ל גם בסוף המערכה. והם הנקראים בזמנינו [אוואנטגארדע] ר"ל שומרים שלפני המחנה, [ואריערגארדע] ר"ל שומרי האחור. ומפרש התנא מהו פקודתן של שרי צבאות בכל קצוות החיל. מעמידין וכו':

סעיף מה
מעמידין זקיפין

גבורים:

סעיף מו
ואחרים מאחוריהם

אחורי המערכה:

סעיף מז
וכשילין של ברזל

[שטרייטעקסטע]:

סעיף מח
וכל המבקש לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו

רגליו:

סעיף מט
שתחלת ניסה נפילה

ה"ק תחילת נפילה ניסה. וגם נגד הפנים היו צריכים זקיפין שלא ינוס דרך שם מן הצד:

סעיף נ
וינוסו ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים

בשניהם כתיב ניסה קודם נפילה. וצריכא דאי מקרא קמא י"ל מדמוכח רק במלת גם י"ל דלא תלו זב"ז. ואי מקרא בתרא לא כתיב שנפלו מישראל דוקא עוד י"ל דאי מקרא קמא י"ל דמגפה כמשמעו שמתו בדבר, ולא ע"י הריגה מאויבים:

סעיף נא
במה דברים אמורים

שחוזרים כנ"ל:

סעיף נב
וכלה מחופתה

אשה לאו בת מלחמה. רק לספק מזון ולתקן הדרכים אף היא יוצאת. מיהו לכבוש א"י וללחום בעמלק לכ"ע מלחמת חובה היא. ולהרחיב גבול א"י לכ"ע רשות. כי פליגי במלחמה שנגד אויב שיראים מהם שיצורו להם בעתיד, ת"ק קרי לה רשות, ור"י קרי לה מצוה:

פרק ט

סעיף א
עגלה ערופה

שהזקנים אומרים ידינו לא שפכו, והכהנים אומרים כפר [כמ"ז]:

סעיף ב
שלשה מבית דין הגדול שבירושלם היו יוצאין

למדוד מהחלל איזה עיר קרובה:

סעיף ג
בשדה ולא צף על פני המים

כל הג' הוי מצי למילף ממלת אדמה, אלא ניחא ליה טפי להביא מלה יתירתא לכל חד וחד באנפי נפשה:

סעיף ד
נמצא סמוך לספר

גבול עכו"ם:

סעיף ה
או לעיר שרובה נכרים

אף שיש בה ב"ד ואפילו בא"י, דכתיב כי ימצא חלל פרט לממציא עצמו למיתה, מדהלך שם יחידי:

סעיף ו
או לעיר שאין בה בית דין לא היו עורפין

דהא בעינן (ויצאו זקינך) זקני העיר ההיא:

סעיף ז
אין מודדין אלא מעיר שיש בה בית דין

ר"ל דמודדין רק איזה עיר של ב"ד היותר קרוב:

סעיף ח
נמצא מכוון

מצומצם:

סעיף ט
ואין ירושלם מביאה עגלה ערופה

מדכתיב אשר ד' אלקיך נותן לך פרט לירושלים, דקי"ל דלא נתחלקה לשבטים, ודלא כרבי יהודה [מגילה דכ"ו א']:

סעיף י
נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף

ושם נקבר, דמת מצוה קונה מקומו. וזה היה מיו"ד תנאים שהתנה יהושע עם ישראל בהכנסם לארץ [ב"ק דפ"א] דליכא למימר דלענין מדידה מיירי, דהרי גם אם יטלטלו הגוף אצל הראש, אין מבורר לאיזה צד יניחו טבורו, ולמ"ד מחוטמו אם גם יטלטלו הראש להגוף אין מבורר לאיזה צד יניחו חוטמו. ואפ"ה י"ל דר"א ורע"ק כל חד לשיטתיה אזיל, דלר"א כמו לענין מדידה טבור שבגוף עיקר ה"נ לעניין קבורה מקום הגוף עיקר, ומוליכין הראש אצל הגוף. וכ"כ לרע"ק נמי לענין מדידה חוטם שבראש עיקר, להכי גם לענין קבורה מקום הראש עיקר, ומקרבין הגוף אצל הראש:

סעיף יא
ממקום שנעשה חלל מצוארו

וקיי"ל כר"ע. ואף דמשנת ראב"י קב ונקי. כבר כ' הרא"ש [פ' מי שהוציאוהו סי' ב'], דהיינו רק בק"ב דברים הלכה כמותו:

סעיף יב
ומורידין אותה לנחל איתן

קרקע אבניית וקשה [כך כ' רש"י, וכן משמע פשטותא דש"ס] ולרמב"ם ר"ל נחל שוטף בחזקה ואע"ג דכתיב אשר לא יעבד וגם התנא קאמר ומקומו אסור לזרוע היינו בשפת הנחל במקום שערפו:

סעיף יג
אף על פי שאינו איתן כשר

דרק לכתחילה צריך איתן, דומיא דסקילה של מאורסה על פתח בית אביה [כתובות פ"ד מ"ג] וק' מזה לתוס' [גיטין ד"ג ב' ד"ה וכי] שכתבו דבדאורייתא לא אשכחן חילוק בין לכתחילה לדיעבד:

סעיף יד
ועורפין

קוצץ הראש מנגד העורף:

סעיף טו
אותה בקופיץ

[האקביילע]:

סעיף טז
ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד

לעולם:

סעיף יז
ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר

לסתת ולהחליק:

סעיף יח
שם אבנים

מדאין תשמישן בגוף הקרקע וזריעה:

סעיף יט
אלא שלא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזון

והוצרך ללסטם, ואפשר שלכך נהרג. או נ"ל דאילו האכלנוהו כראוי, היה מתחזק נגד הורגיו והיה ניצל:

סעיף כ
ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה

והלך יחידי, ואפשר שלכך נהרג מלסטין שחשבוהו כאיש שאין לו אוהבים לדרוש דמו:

סעיף כא
לא היו צריכים לומר ונכפר להם הדם

ר"ל לא שהכהנים צריכים לומר ונכפר וגו':

סעיף כב
נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה

ר"ל משירדה לנחל איתן שאז נראית לעריפה [עי' כריתות כ"ד ב' ותוס' שם]:

סעיף כג
תצא ותרעה בעדר

כשאר חולין:

סעיף כד
משנערפה העגלה תקבר במקומה

דאסורה בהנאה:

סעיף כה
ועד אחד אומר לא ראית

ומרב"י ח"מ סי' כ"ט שהביא דברי המרדכי נראה שהגרסא לא ראיתי ואע"ג שכל לא ראינו אין ראיה כפ"ב דעדיות משנה ב' היכא דהוי כהדדי הו"ל כאומר לא ראית וה"ל כמכחישו. והא דקאמר ראיתי ההורג, ר"ל ראיתי שהרגו:

סעיף כו
היו עורפין

ודוקא בבאו כאחת. אבל בזה אחר זה, והורו ב"ד כבר שלא לערוף, הרי כבר האמינוהו כבי תרי, ואין דבריו של א' במקום שנים:

סעיף כז
משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה

דמדרבו הרוצחים, מסתמא יש א' המכיר שרצחו. והתורה אמרה לא נודע מי הכהו. והזמן ההוא היה משבא אליעזר וכו':

סעיף כח
משבא אליעזר בן דינאי

רוצח מפורסם היה, שהתקבץ יחד עם חברה שלו לרצח כל עובר ושב:

סעיף כט
חזרו לקרותו בן הרצחן

נ"ל דמתחלה היה ענינו לדון עם כל אדם על כל דבר קל, וקראוהו בן דינאי. אח"כ קלקל יותר להתקוטט אפילו שלא כדין, וקראוהו בן פרישה שראוי לפרוש ממנו ביותר. אח"כ התקלקל יותר לרצח, וקראוהו בן הרצחן [ר"ל כמו בן איש חיל ובן הבקר]:

סעיף ל

משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים בטלו האשכלות

נוטריקן איש שהכל בו במעלות וחכמה ויראת שמים. ודבריהם כיין אשכולות משמח אלהים ואנשים:

סעיף לא

אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי

אלמא דאדם יקר נקרא אשכול בכרם ה' צבאות בית ישראל [ישעיה ה']:

סעיף לב

יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר

לומר בסוף שנת ג"ו משמיטה בערתי הקודש מהבית וגם נתתיו ללוי [עפ"ז סי' ג']. ותיקן כך משום דעזרא קנס ללוים שלא יטלו מעשר, מדלא עלו עמו, דיש כח ביד חכמים לעקור ד"ת בשב ואל תעשה [כיבמות דפ"ו ב'], ותיקן שיתנוהו לכהנים שג"כ נקראו לויים כמבואר שם ולפיכך גם להתוודות רשאים מה"ט. ויוחנן סבר דאפ"ה כוון דבאמת קרא הכא בלוי ממש מיירי, הו"ל דובר שקרים:

סעיף לג

אף הוא בטל את המעוררין

שצעקו בכל יום בשיר הלויים, "עורה למה תישן ה'" וביטל מלומר כלל פסוק זה בשיר הלויים, מדנראה כאילו ח"ו יש שינה לפניו ית':

סעיף לד

ואת הנוקפין

שהיו חותכים לקרבן בין קרניו קודם שחיטה, כדי שירד הדם בעיניו, ויהא נוח לכפותו. ובטלו מדמחזי כבעל מום. וי"ל דחשש לנקיבת קרום המוח:

סעיף לה

עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים

הבעלי מלאכות הכו בפטיש בקול במלאכתן בחוה"מ בדבר האבד. ואפ"ה ביטלן מדאווש מלתא טובא והו"ל זלזול המועד. והא דלא כללו התנא ברישא ונימא שביטל הכאת פטיש ה"ט משום דביטול לא שייך רק כשקבוע מתחילה לעשות כמעוררין ונוקפין. משא"כ פטיש לא היה קבוע להכות רק כשנצרכו הכל בו:

סעיף לו
ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי

דעד ימיו שאלו אם המוכר נאמן לעשר, וכשאינו נאמן לא היה החבר לוקח ממנו, מדצריך להפריש כל המעשרות מספק. ועמד הוא ותיקן שלא יעשרו מדמאי רק תרומת מעשר ומעשר שני, אבל שאר מעשרות מפרישין הקונה לעצמו, כמ"ש ריש דמאי:

סעיף לז
משבטלה סנהדרין בטלה השיר מבית המשתאות

שירי שבח אדם על אוהבו על היין:

סעיף לח
משמתו נביאים הראשונים

כך נקראים כל הנביאים חוץ מחגי זכריה מלאכי:

סעיף לט
בטלו אורים ותומים

כח אורים ותומים להגיד עתידות:

סעיף מ
משחרב בית המקדש בטל השמיר

תולעת קטן כשזוחל על דבר קשה נבקע. וכשרצו לכתוב על אבני האפוד שמות השבטים, רשמו בדיו צורות האותיות על האבן, ואחזו השמיר נגד הרשום, ומיד היה הרושם ההוא מתפרץ כתאנה וכשאור המתבקע, וגם בימי בית שני היה, כמו שהוכיחו הבעתוס' [גיטין דס"ח א' וזבחים נ"ד ב']. והר"י אברבנאל [מלכים א' ה' פט"ז] כתב שהיה רושמין בדם התולעת ועי"ז היה מתבקע ביושר, עכ"ל. ובמח"כ אין זה מסכים עם קבלתינו. ועי' בש"ס כאן, וכן בירושלמי בפרקן אמרינן כש"ס דלן שגוף השמיר היה מבקיע האבן, ולכן הוצרכו לכרכו בצמר גפן כרוך ומונח בסובן]:

סעיף מא
ונופת צופים

דבש שבמקום צוף שמשובח מאוד:

סעיף מב
ופסקו אנשי אמנה

שבוטחים בה' באמת, ואינן דואגים לשום חסרון ונזק:

סעיף מג
הושיעה ה' כי גמר חסיד

וסיפא דקרא כי פסו אמונים:

סעיף מד
ר' יוסי אומר אף ניטל שומן הפירות

נ"ל ר"ל כח ההזנה שבהן. וכ"כ שומן הדגן דלקמן הכי פירושו. אבל אין לומר דהיינו השרף הנפלט על פני הפרי דהרי זה לא שייך בדגן:

סעיף מה
ר"ש בן אליעזר אומר הטהרה נטלה את הטעם ואת הריח

מדה כנגד מדה כשם שפסקו מלאכל בטהרה, שהוא דבר רוחני, כך פסקו אלו הרוחניים מהם:

סעיף מו
המעשרות נטלו את שומן הדגן

וה"ה לשאר המינין. והוא ג"כ מדה כנ"מ, דבתרומה כתיב בהרימכם את חלבו ממנו, ומעשר נכלל בשם תרומה [כרתוי"ט דמאי פ"ד]:

סעיף מז
וחכ"א הזנות והכשפים כילו את הכל

דע"י זנות בא רעב [כסוטה ד"ד ב']. וכשפים מכחישין כ"י כח פמיליא של מעלה [כחולין ד"ז ב']:

סעיף מח
בפולמוס

חיל מלחמה:

סעיף מט
של אספסיינוס

כשצר על ירושלים בעת החורבן:

סעיף נ
גזרו על עטרות חתנים

שנהגו לעטר החתן ביום החופה. וגזרו למעט השמחה אפילו על עטרה מהדס ופרחים וכדומה ומדלא היתה הצרה עדיין גדולה כ"כ לא רצו לגזור גם על הכלות, כדי שלא תתגנה על בעלה:

סעיף נא
ועל האירוס

שלא להכות [בטראממעל], דאווש מילי דשמחה:

סעיף נב
בפולמוס של טיטוס

שנחרב הבית על ידו, והיתה הצרה יותר גדולה, לכן גזרו ג"כ על קישוט הנשים:

סעיף נג
גזרו על עטרות כלות ושלא ילמד אדם את בנו יונית

לשון יוונית מותר [כש"ס], רק חכמת [זאפיסטען] הוא, שמפורסם שכל דבריהם בחידות. וגזרו בה מפני מעשה שהיה, כשהביא הורקנוס חיל רומי על ירושלים, וצרו על אריסתובלוס בירושלים, גילה א' בפנים מעל החומה לאותן שבחוץ בלשון חידה, שכשלא ישלשלו להם קרבנות לפנים, תמסר העיר בידם. וכן עשו וכבשו הרומיים אז ע"י פאמפעיוס את עיר הקודש. ואף שאז לא נחרבה ירושלים, עכ"פ כשראו אח"כ בימי טיטוס מה התגלגל ע"י דבר זה שהוכנסו תחת ממשלת רומי, גזרו שלא ילמדו אותה חכמה [ומתורץ קו' תוס' ב"ק דפ"ב ב' ד"ה ואסור]:

סעיף נד
בפולמוס האחרון

כשכבר חרבה ירושלים ע"י טיטוס. ולי נראה דהיינו כשבא האדריאן על בן כוזיבה בביתר וכבשה [כירושלמי תענית פ"ד די"ב ב'] ונהרגו אז חצי מילליאן ישראל:

סעיף נה
גזרו שלא תצא הכלה באפריון

כמין אהל ממשי אדום עם [בארטען] זהב:

סעיף נו
ורבותינו התירו שתצא הכלה באפריון בתוך העיר

משום צניעות עשוהו לה, מדיוצאת וראשה פרוע. גם בל"ז כלה בושה משיסתכלו בה הכל [כפסחים פ"ו א']:

סעיף נז
משמת ר' מאיר בטלו מושלי משלים

שנאותים לנמשל, דרק ר"מ היה גדול בזה:

סעיף נח
משמת בן עזאי בטלו השקדנים

שהיה מתמיד גדול:

סעיף נט
משמת בן זומא בטלו הדרשנים

להטות לב השומעים בדברי דרשותיו [כרפ"ד דאבות]:

סעיף ס
משמת רבן שמעון בן גמליאל בא גוביי

חגבים וארבה משחיתי הצמחים:

סעיף סא
משמת רבי אליעזר בן עזריה פסק העושר מן החכמים

שהיה גדול מאד בחכמה ובעושר [כשבת נ"ד ב']:

סעיף סב
משמת רבי עקיבא בטל כבוד התורה

שהיה דורש כל אות יתר וחסר שמרמז על נ"מ לדינא, באופן שאין בתורה דבר לבטלה, ועוד שהיה לו תלמידים רבים [ככתובות ס"ג א']. והנה ר"א בן עזריה ור"ע ור' יהושע כולן היו בדור א' [כברכות כ"ח א'] ואחר ר' יוחנן בן זכאי, ור' גמליאל הזקן היה קודם הרבה לריב"ז, ור' ישמעאל כוה"ג קודם לכולן ולא זכיתי לידע למה נזכרו שלא כסדר. וכ"כ בן עזאי ובן זומא אחר ר"ע היו [ככתובות שם וסנהדרין י"ז ב'] ונזכרו כאן קודם כולן:

סעיף סג
משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה

שהיה גוזר והקב"ה עושה נפלאות כמאמרו:

סעיף סד
משמת רבי יוסי קטנותא פסקו חסידים

שהיה חסיד גדול:

סעיף סה
ולמה נקרא שמו קטנותא שהיה קטנותן של חסידים

ר"ל שבימיו התחיל להתקטן מספר החסידים:

סעיף סו
משמת רבן יוחנן בן זכאי בטל זיו

[גלאנץ]:

סעיף סז
החכמה

שמלבד שגדול בתורה היה, ידע ג"כ שאר חכמות שנותנין הדור זיו וקשוט לתורה בעיני כל אדם [כסוכה דכ"ח א']:

סעיף סח
משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה

ר"ל כבוד של לימוד התורה, שעד ימיו למדו תורה בעמידה, כקורא צוויי המלך. ומשמת הרגישו חולשה והתירו ללמוד מיושב:

סעיף סט
ומתה טהרה ופרישות

נ"ל דהאי פרישות ר"ל שנתמעטו הפורשים מבגדי ע"ה כמנהג הפרושים [עוד נ"ל דלא לחנם נקט התנא במשנה זו ג' לשונות, בטל, פסק, מת. דמת היינו שניטל כח חיות הענין, אבל עדיין נשאר גשמיות הענין ודמיון למה שהיה תחלה. משא"כ נפסק משמע שנפסק לגמרי, אבל עדיין יכול לחזור בקלות. אבל בטל היינו שנתבטל לגמרי [כמכות די"א ב'], וכאילו לא הוה מעולם. ובזה מתורץ, דלעיל [במי"ב וי"ג] משמע דכשחרב הבית נתבטלה טהרה, והכא קאמר דמשמת ר"ג הזקן מתה טהרה. והרי ר"ג הזקן קדם טובא לחורבן [כשבת דט"ו א' וקט"ו א']. והרי אפילו רשב"ג בנו בזמן הבית היה [ככריתות פ"א מ"ז]:

סעיף ע
משמת ר' ישמעאל בן פאבי בטל זיו הכהונה

שהיה כה"ג וצדיק, וכל בניו וחתניו שרים בכהנים [כפסחים נ"ז א'], וזהו זיו וכבוד לכוה"ג וצריך ליישב למה נזכרו ר"מ ואינך דבריש משנתינו קודם לרבן גמליאל הזקן ולר' ישמעאל בן פאבי דקדמו לר"מ ואינך טובא:

סעיף עא
משמת רבי בטלה ענוה

שהיה עניו גדול [ככתובות ק"ג ב'], דאמר כמה גדולים מעשה חייא. וא"ל בנו, אפילו ממך. א"ל אין. אפילו מר' ישמעאל. א"ל ח"ו:

סעיף עב
ויראת חטא

שהיה בו קדושה יתירה, שלא היה משים ידו למטה מחגורו במקום הגיד בלי הפסק מפה [כשבת קי"ח ב']:

סעיף עג
רבי פנחס בן יאיר אומר משחרב בית המקדש בושו חברים

ת"ח החברים הנאמנים יחד ביותר:

סעיף עד
ובני חורין

צדיקים שהן בני חורין מיצרם. דשניהן, אלו בלימודן ואלו בצדקתן, היו לבז ולכלימה בדור, כמ"ש בני אמי נחרו בי. ומכ"ש שנהיו לעג וקלס בגוים:

סעיף עה
וחפו ראשם

נעשו שפלי נפש [מוטהלאז] מלתקן קלקולי הדור, בשרואין בעצמן שדבריהן מבוזין בעיניהם:

סעיף עו
ונדלדלו

לשון דלות וחלישות כח, גם לשון מיעוט שנתמעטו:

סעיף עז
אנשי מעשה

אנשים שראויין שיעשה מעשה נסים על ידן [כלעיל סי' ס"ג].

סעיף עח
וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון

דע"י ב' דברים יכול הרשע להתגבר על הצדיק, או בכח זרועו להדפו ולרדפו בגלוי, או ע"י כח לשונו להלשינו ולבזותו בסתר בפני כל אדם. ומשניהן א"א להצדיק החלש להנצל, כ"א ע"י מעשה נס מה'. וכיון שנדלדלו בעלי נסים, גברו אלו ב' הכתות:

סעיף עט
ואין דורש ואין מבקש ואין שואל

ג' פעלים אלו, דורש, מבקש, ושואל, כך פירושן: דורש הוא מצד השואל, שמחוייב הנדרש לעשות כן, כאדם הדורש היכן הוא דבר שלו. כמו כי דרוש ידרשנו ה"א, וכ"כ

השעיר השני דרוש דרש משה. בקשה הוא מצד הנשאל, בתורת חנינה ורחמים של הנשאל. שאלה הוא בדבר השוה לשואל ולנשאל אם היה כך או כך, רק שואל אם היה כך [ובזה פירשתי, נדרשתי ללא שאלו (ישעיהו ס"ה:א'), דר"ל נתתי להם מקום שידרשוני לגואלם, שהבטחתי להם, ובידם לדרוש שאקיים הבטחתי. והם לא די שאין תובעים קיום הבטחתי, וגם אין מתחננים על זה, אלא אפילו נטייה קצת בלבבם אין להם לדבר זה. ובראותי כאבם, ואטום לבבם, נמצאתי להם בצרתם, אולי ע"י יסוריהם ישחרוני. אבל גם זה לא הועיל, כי לא בקשוני גם שארחם עליהם מצד חנינה, כי הכחישו השגחת העליון בארץ לגמרי, ואמרו עולם כמנהגו נוהג]. וזה שאמר התנא הכא, אין דורש הגאולה והתמורה מצדי בשביל הבטחת זכות אבות, כמ"ש וזכרתי וגו'. גם אין מבקש איתם בתורת חנינה, מצדם. ואל תאמר שלהכי אין מבקשים על זה, ביודעם שאינן ראויים לכך, רק טעם אחרינא איכא, ואין שואל, שאין להם שום נטייה בלבם שיגאלו, כבשר המת שאינו מרגיש באזמל, שכבר הורגלו בעבדות ושפלות, ובכך הם חפצים, כמ"ש במצרים, חדל ממנו ונעבדה את מצרים:

סעיף פ

על מי לנו להשען על אבינו שבשמים

כמ"ש הכתוב [ישעיה ס"ג] וירא כי אין איש וישתומם וכו', ותושע לו ימינו:

סעיף פא

רבי אליעזר הגדול אומר מיום שחרב בית המקדש שרו

התחילו:

סעיף פב

חכימיא

מלמדים הגדולים:

סעיף פג

למהוי כספריא

מלמדי תינוקת:

סעיף פד

וספריא כחזנא

משמשי הצבור:

סעיף פה
ועמא דארעא אזלא ודלדלה

הולכים ומתגרעין:

סעיף פו
בעקבות משיחא

כשכבר יראו העקב ממשיח כי בא:

סעיף פז
חוצפא יסגא

ירבה:

סעיף פח
ויוקר יאמיר

היקרות יתנשא כראש אמיר באילן:

סעיף פט
הגפן תתן פריה והיין ביוקר

שיהיו שכורים רבים, השותים ממרירות נפש:

סעיף צ
והמלכות תהפך למינות

שיתנו יד לאפיקורסת:

סעיף צא
ואין תוכחה

נ"ל המשך הדברים, דע"י ד' דברים מצד השומע אין תוכחה מתקבלת, א' אם השומע חצוף, שהמוכיח מבוזה בעיניו. ב' שהשומע מודאג בפרנסתו, ולהכי אין לבו פנוי לשמוע תוכחת חיים כמ"ש ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה. ג' שהשומע מובלע בשרירות לבו, וביותר אם שגה בשכר נבלע מהיין [כישעיה כ"ח]. ד' אם רוח אפיקורסת נקפה בו ותהומם אותו, כמ"ש כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחת חיים. ולכן אמר התנא, שבעיקבא דמשיחא יתחברו כל הצדדים האלו לריעותא, שתתרבה הפריצות והחציפות, ומחמת היקרות הגדול יהיה דאגת פרנסה ג"כ, וגם אעפ"כ ילכו בשרירות תאותם עד שישתכרו ביין, וגם המינות יפרוץ מאוד. ובהתחבר כל סבות אלה, בודאי אין תוכחה נשמעת ולכן וירא כי אין איש וישתומם כי אין סומך ותושע לו ימינו וגו' להביא משיח בדור שכולו חייב:

סעיף צב
בית ועד

בית המדרש:

סעיף צג
יהיה לזנות

שבתי מדרשות שלהן היו מחוץ לעיר, שלא ישבתום המון קריה. ומחמת שיפסוק הלימוד בהם, יהיה מקום ההוא נועד לזנות:

סעיף צד
והגליל יחרב

שהיה שם ת"ח וחסידים כדאמרינן [פסחים דנ"ה א'] שהיו מחמירים בדבר טפי מאנשי יהודה. ואפ"ה מדלא הוו דייקי בלשנייהו, לא נתקיימה תורתן בידם, ולא היה להם זכות תורה להגן שלא יחרבו [כעירובין דנ"ג א']:

סעיף צה
והגבלן

שם מקום. ולפע"ד הם הת"ח מנהיגי הדור, השומרים גבול פעולות בני דורם לבלי יעברום:

סעיף צו
ישום

יהיה משומם ומהומם:

סעיף צז
ואנשי הגבול

לרש"י ר"ל הדרים בגבול א"י. ולפע"ד הם הישרים המתנהגים כפי צוויי הגבלן הנזכר בסי' צ"ה:

סעיף צח
יסובבו מעיר לעיר

לחזור על הפתחים:

סעיף צט
וחכמת סופרים תסרח

יהיה לבוז. ותנא והדר מפרש, הגבלן ישום, היינו חכמת סופרים תסרח, ואנשי הגבול יסובבו וכו', משום דיראת חטא ימאס:

סעיף ק
אויבי איש אנשי ביתו

כל זה פסוק הוא [מיכה ז']:

סעיף קא
פני הדור כפני הכלב

אמרו הטבעיים שמקלסתר פניו של אדם ניכר טבעו, יש פניו כשור בסכלותו, ויש כחתול בחנפותו, ויש ככלב בחציפותו, וכו'. אולם אין שום הכרח לאדם, שהוא בעל בחירה לכבוש הנטייה שבטבעו [וערש"י]:

סעיף קב
הבן אינו מתבייש מאביו ועל מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים

מכאן ואילך הוא ברייתא וודאית, והובאה ג"כ [בע"ז ד"כ, ובירושלמי פ"ג דשקלים]:

סעיף קג
ר' פנחס בן יאיר אומר זריזות מביאה לידי נקיות

מי שהוא זריז במעשיו, ג"כ אינו מתעצל מלהתנהג בנקיות:

סעיף קד
ונקיות מביאה לידי טהרה

דכמו שגופו ומלבושיו נקיים, כך פנימיות מחשבותיו טהורים ונקיים:

סעיף קה
וטהרה מביאה לידי פרישות

דמפני שמחשבותיו טהורים, הוא פורש מההמון, משום שרובם אינם חושבין כן, שהישרים מתי מספר בין אלו כמספר פירות האילן בין עליו:

סעיף קו
ופרישות מביאה לידי קדושה

דמפני שפירש א"ע משאר ההמון, עי"ז יוכל להתקדש א"ע במותר לו:

סעיף קז
וקדושה מביאה לידי ענוה

דמדמבזה ענייני עולם, א"כ על מה יתגאה עוד:

סעיף קח
וענוה מביאה לידי יראת חטא

זהו מדריגה יותר גדולה. דעד כאן היה פורש א"ע מהחטא מיראה שיעבור ויקבל עונש.

אבל ע"י שרואה בענוותו ושפלותו, וישער נגד זה רוממות הקב"ה, יהיה עי"ז ירא מהחטא ולא מהעונש:

סעיף קט

ויראת חטא מביאה לידי חסידות

עד כאן היה נשמר מאד מלעבור על ל"ת, וזה יותר נקל מלקיים המצות עשה בשמחה לשם שמים. והשתא נתעלה יותר, שיהו גם עשיותיו בחסידות לש"ש:

סעיף קי

וחסידות מביאה לידי רוח הקדש

שע"י שכל מחשבותיו בין בעשיותיו או בבלתי עשיותיו לש"ש, רוח הקודש שורה עליו. והוא מדריגה תחתונה לנבואה:

סעיף קיא

ורוח הקדש מביאה לידי תחיית המתים

שבה נכלל נמי להחיות קדושת הנבואה שמתה בעוונינו בישראל [כיחזקאל ל"ז י"א]:

סעיף קיב

על ידי אליהו זכור לטוב

כמה שכתוב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול [ועיין ירושלמי פ"ג דשקלים דאסמיך כל הנהו אקראי]: